

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 5: Права, слободе и одговорности

Која су наша права и како су заштићена?

Људска права се, с једне стране, баве развојем људских бића, то јест њиховом способношћу да схвате свој максималан потенцијал у односу на суграђане. С друге стране, људска права дефинишу одговорности државе према појединцима. Важни документи о људским правима укључују Општу декларацију о људским правима, Европску конвенцију о људским правима и Конвенцију о правима детета. Традиционално се људска права деле у категорије – грађанска, политичка, социјална, економска и културна. Ове категорије се често повезују с фазама развоја историје људских права, с тим да се грађанска и политичка права сматрају „првом генерацијом“. Следе социјална и економска права као „друга генерација“ и културна или развојна права која се сматрају „трећом генерацијом“. Упркос категоризацији права, ЕДЦ/ХРЕ жели да промовише интегрисано разумевање људских права. Ставља једнак нагласак на све категорије: грађанске, политичке, социјалне, економске и културне. Стога, ЕДЦ/ХРЕ жели да уравни тежице тенденцију из прошлости, када су се нека права сматрала важнијим од других. Док су се људска права традиционално повезивала с државом и њеном везом с појединцем, ЕДЦ/ХРЕ све више ставља нагласак на права група или народа. Покушаји да се ове идеје укључе у ЕДЦ/ХРЕ су важни за развој самог појма, и за развој локалних, националних и регионалних заједница.¹⁵

У контексту људских права, разликујемо три елемента: носилац права, садржај права (што прокламује носилац права) и носилац дужности (особа или институција која мора да одговара на захтеве). Дужности се обично оцењују на три нивоа:

- *Поштовати људска права* значи уздржати се, директно или индиректно, од лишавања права појединаца укључујући уздржавање од стварања таквог институционалног система који би ускратио људима њихова права или од подстицања других да лише људе њихових права.
- *Штитити људска права* значи ојачати то поштовање; спречити оне који желе да лише друге њихових права, било да су они владини службеници, међународне институције, приватне корпорације, вође заједнице, људи који су узели закон у своје руке или чланови породице – да то чине.
- *Остварити* или *задовољити људска права* значи помоћи обесправљенима, укључујући оне за које неко има посебну одговорност, онима који су обесправљени због неизвршавања дужности да се њихова права поштују и заштите, те онима који су жртве природних катастрофа. Ова помоћ укључује законодавне, буџетске, судске и друге радње како би се осигурало најбоље системско окружење за заштиту права.¹⁶

Слободе које се штите као људска права укључују слободу мисли, мишљења и изражавања, слободу верских уверења, кретања унутар државе и право на слободно окупљање и удруживање. Остала грађанска права штите приватност појединца, породичног живота, те право на једнакост пред законом.¹⁷

¹⁵ Извор: ‘A glossary of terms for education for democratic citizenship’, Karen O’Shea, Council of Europe, DGIV/EDU/CIT (2003) 29.

¹⁶ Засновано на: ‘Duties sans Frontiers. Human rights and global social justice’, International Council of Human Rights Policy.

¹⁷ Исто.

Одговорности су логична последица људских права. Како би се заштитило, свако право за собом носи одговарајуће одговорности, како за грађане тако и за државу. Сваки појединац има моралну обавезу да не нарушава достојанство друге особе. Владе, потписујући међународне договоре и обавезујући се својим уставима, имају не само моралну, већ и правну обавезу.

Образовање за демократско грађанство и људска права

Кроз ову серију часова ученици ће:

- боље схватити природу људских права: они су предуслов да свако људско биће може да живи достојанствено;
- унапредити своје знање и увид у међународно призната људска права;
- повећати способност да препознају кршење људских права;
- побољшати увид у то како би могли допринети побољшању поштовања људских права;
- побољшати увид у свест о одговорностима која се повезују с људским правима: одговорностима државе и институција, као и њихове властите моралне одговорности.

НАСТАВНА ЦЕЛИНА 5: Права, слободe и одговорности
Која су наша права и како су она заштићена?

Тема часа	Васпитно-образовни циљеви часа	Задаци	Наставна средства	Методe
Лекција 1: Жеље, основне потребе, људско достојанство и људска права	Ученици могу показати да су људска права предуслов за достојанствен живот сваког човека.	Ученици повезују своје жеље с основним потребама и људским правима.	Наставни лист 5.1. Наставни лист 5.2 (Наставници би требало да примете да се овај материјал користи кроз целу наставну целину и стога ће бити потребан и за друге часове.)	Групни рад, пленарни рад. Критичко размишљање.
Лекција 2: Откривање кршења људских права	Ученици могу идентификовати кршење људских права.	Ученици проучавају случајеве кршења људских права.	Наставни лист 5.3. Наставни лист 5.2.	Рад у пару или групи. Пленарна расправа.
Лекција 3: Права и одговорности	Ученици разумеју како могу да допринесу заштити људских права. Ученици схватају да су људска права повезана с одговорностима – одговорностима државе и институција, као и њиховом моралном одговорношћу.	Ученици идентификују одговорности за заштиту људских права, укључујући њихов властити допринос.	Празан лист папира и хемијска оловка Наставни лист 5.4. Наставни лист 5.2.	Рад у пару или групи. Критичко размишљање.
Лекција 4: Квиз о људским правима	Ученици уче о међународно признатим људским правима.	Ученици одговарају на питања вишеструког избора и дискутују о импликацијама својих одговора.	Картице за сваког ученика, решења на полеђини (наставни лист 5.5).	Питања вишеструког избора.

Материјали за наставника

Ово је листа људских права која је садржана у Универзалној декларацији о људским правима (УДЉП), Међународној конвенцији о грађанским и политичким правима (МКГПП), Међународној конвенцији о економским, социјалним и културолошким правима (МКЕСКП), Европској конвенцији о људским правима (ЕКЉП) и ревидираној Европској социјалној повељи (ЕСП). Неки чланови ЕСП су обележени бројкама, а неки великим почетним словима.

	(УДЉП)	ЕКЉП	ЕСП	МКГПП	МКЕСКП
1. Право на живот	3	2		6	
2. Забрана мучења	5	3	26	7, 10	
3. Забрана ропства	4	4		8	
4. Право на слободу и сигурност	3	5		9	
5. Право на праведно суђење	10, 11	6, 7		14, 15	
6. Право на ефикасан правни лек	8	13	Д	2, 9	
7. Забрана дискриминације; право на једнакост	2, 7	14	4, 15, 20, 27, Е	3, 26	3
8. Право на поштовање личности; право на држављанство	6, 15			16, 24	
9. Право на приватност и породични живот	12	8		17	
10. Право на склапање брака и заснивање породице брак	16	12		23	
11. Право на личну својину	17				15
12. Право на слободу кретања	13		18	12	
13. Право на азил	14			18	
14. Право на слободу мишљења, савести и вероисповести	18	9		18	
15. Слобода изражавања	19	10	28	19	8
16. Право на слободу окупљања и удруживања	20	11	5, 28	21, 22	8
17. Право на храну, пиће и смештај	25		30, 31		11
18. Право на здравствену заштиту	25		11		7, 12
19. Право на образовање	26		10		13, 14
20. Право на запослење	23		1, 2, 3, 4, 24		6, 7
21. Право на одмор и слободно време	24		2		7
22. Право на социјалну заштиту	22, 25		7, 8, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 23, 25		9, 10
23. Право на политичко ангажовање	21		22	25	
24. Право учествовања у културном животу	27			27	15
25. Забрана кршења људских права	30	17		5, 20	5
26. Право на друштвени поредак који признаје људска права	28			2	2
27. Одговорности и обавезе појединца	29				